

“เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ”
การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำขององค์กรชุมชนบ้านแหลมของถนน

โดย โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้¹

สภาพทั่วไปของทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบแห่งเดียวของประเทศไทยและเป็นหนึ่งในสามแห่งของทะเลสาบเปิดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่บนชายฝั่งด้านตะวันออกของภาคใต้ ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ จังหวัดสงขลา พัทลุงและนครศรีธรรมราช บริเวณที่เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำครอบคลุมเขตจังหวัดพัทลุงทั้งจังหวัด จังหวัดสงขลา 10 อำเภอ กับ 2 กิ่งอำเภอ คือ อ.หาดใหญ่ อ.รัตภูมิ อ.ควนเนียง อ.สะเดา อ.สิงหนคร อ.ระโนด อ.สทิงพระ อ.กระแสสินธุ์ อ.นาหม่อม กิ่ง อ.บางกล่ำ และกิ่งอ. คลองหอยโข่ง และจังหวัดนครศรีธรรมราชอีก 2 อำเภอ คือ อ.ชะอวด และ อ.หัวไทร

กายภาพของทะเลสาบสงขลา

แบ่งทะเลสาบ ออกได้เป็น 3 ตอน ด้วยกัน คือ

ส่วนที่ 1 ทะเลน้อย หรือทะเลสาบตอนบน ซึ่งเป็นทะเลสาบเล็ก ๆ ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของทะเลสาบ โดยมีคลองนางเรียงเชื่อมทะเลน้อยกับทะเลหลวง และมีพื้นที่ 18,750 ไร่ ความลึกโดยเฉลี่ย 1-1.3 เมตร และมีพрудวนครึ่งซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญ ทางทิศเหนือและทิศตะวันออกของทะเลสาบน้ำจืด ทำให้มีพืชน้ำ เช่น บัวอยู่ทั่วไป นอกจากนี้ยังมีนกน้ำอาศัยอยู่หลายชนิด

ส่วนที่ 2 ทะเลหลวง หรือทะเลสาบตอนกลาง มีพื้นที่ 485,500 ไร่ ความลึกโดยเฉลี่ย 1.3-2.4 เมตร สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ตอน คือ ทะเลหลวงและทะเลสาบตอนกลาง ด้านล่างทางทิศใต้ของทะเลหลวง คุณสมบัติของน้ำในทะเลสาบตอนบนมีสภาพเป็นน้ำจืดและค่อยๆเป็นน้ำกร่อยในตอนล่าง

ส่วนที่ 3 ทะเลสาบตอนล่าง หรือทะเลสาบสงขลามีพื้นที่ 137,500 ไร่ ความลึกโดยเฉลี่ย 1-1.5 เมตร คุณสมบัติของน้ำในทะเลสาบมีทั้งน้ำเค็มและน้ำกร่อย มีอาณาเขตตั้งแต่ช่วงปากทะเลสาบ (หัวเขาแดง) ไปจนถึงช่องแคบปากอ

ด้วยลักษณะพิเศษของทะเลสาบที่มีทั้ง น้ำจืด น้ำเค็มและน้ำกร่อย เนื่องจากมีน้ำทะเลจากอ่าวไทยสามารถผ่านเข้าออกได้ตามคลองต่างๆ และจากช่องแคบปากอ ด้านตะวันออกเฉียงใต้ของทะเลสาบ รวมทั้งเป็นพื้นที่รับน้ำจืดขนาดใหญ่ จากต้นน้ำลำธารของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทางทิศตะวันตก ทิศเหนือและทิศใต้ของทะเลสาบ จึงทำให้น้ำในทะเลสาบมีสภาพเป็นน้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็ม ทะเลสาบสงขลาเคยเป็นแหล่งน้ำที่มีพันธุ์สัตว์น้ำมากกว่า 700 ชนิด และเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวประมงซึ่งตั้ง

¹ คณะทำงานข้อมูลประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนชาวประมงทะเลสาบสงขลา ได้แก่ เบญจวรรณ เพ็งหนู พิศพร ไชยภักดี และสุพรรณิ ชนะชัย สุนันทา นิลเพชรและ ประเสริฐศักดิ์ สัมปชาโน เจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูลวิจัยและรณรงค์เผยแพร่

ถิ่นฐานรอบทะเลสาบไม่ต่ำกว่า 168 หมู่บ้าน และเป็นแหล่งทำมาหากินของประชากรกว่า 85,000 คน โดยปี
หนึ่งๆ ชาวประมงพื้นบ้านเหล่านี้สามารถจับสัตว์น้ำได้ถึงปีละ 12,000 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 360 ล้านบาท
นอกจากนี้ยังมีประชากรที่ตั้งถิ่นฐานในเขตลุ่มน้ำอีก กว่า 1.2 ล้านคน ในเขตจังหวัดพัทลุง สงขลา และ
นครศรีธรรมราช

ชาวประมงทะเลสาบสงขลา

อาชีพประมงเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนรอบทะเลสาบ จากการสำรวจข้อมูล กชช.2 ค ปี 2543 ที่
ได้สำรวจจำนวนชุมชนชาวประมงที่อยู่รอบทะเลสาบ ในเขต จังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช
จำนวน 168 หมู่บ้าน ประชากรกว่า 85,000 คน มีรายได้หลักของครอบครัวมาจากอาชีพการทำประมง การ
ทำประมงพื้นบ้านนับเป็นอาชีพที่ได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะสืบต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ ชาวประมงพื้นบ้าน
ส่วนใหญ่มีถิ่นฐานอยู่ชายฝั่งในพื้นที่ทะเลสาบ ส่วนใหญ่เป็นชาวประมงที่ทำประมงแบบพื้นบ้านใช้
เครื่องมือจับปลาพื้นบ้านแบบง่าย เช่น อวนลอย แห ไซตุ้ เป็ดราว เป็นต้น ใช้เรือลำเล็กๆ ในการทำประมง
เช่น เรือแจว เรือหางยาว ซึ่งมีเครื่องยนต์ขนาด ประมาณ 5 แรงม้า เป็นพาหนะออกไปหากินใกล้ๆ ชายฝั่ง

การสำรวจรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนชาวประมงขนาดเล็ก ของสำนักสถิติแห่งชาติในปี 2535
พบว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนทั้งประเทศมีค่าเท่ากับ 58,778 บาท/ ปี และครัวเรือนหนึ่งจะมีสมาชิกใน
ครอบครัวประมาณ 5-6 คน โดยรายได้ร้อยละ 80.2 ของครอบครัวมาจากการประมง

ปัญหาที่เกิดขึ้นในทะเลสาบสงขลา

1. การปิดปากกระวะ (ปี พ.ศ.2499-2510)ปากกระวะเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างทะเลอ่าวไทยกับ
ทะเลสาบสงขลาตอนบน เพื่อป้องกันน้ำเค็มเข้าสู่ทะเลสาบตอนบนและนำน้ำจืดในทะเลสาบ
ไปใช้ในการทำนาปริมณฑลทุ่งระโนด

แต่การปิดปากกระวะดังกล่าว เหมือนกับเป็นการตัดเส้นทางของสัตว์น้ำวัยอ่อน เช่น กุ้ง
หัวมัน กุ้งหัวแข็ง โดยธรรมชาติสัตว์น้ำจะเข้ามาเจริญเติบโตในทะเลสาบตอนบนส่งผลให้
ปริมาณสัตว์น้ำลดลง (ความเห็นจากชาวประมงรอบทะเลสาบ เช่น ทะเลน้อย แหลมจองถนน
เกาะหมาก คูซูด ฯลฯ)

สภาพน้ำจืดอย่างถาวรซึ่งเกิดจากการปิดกั้นไม่ให้น้ำเค็มเข้ามาผสมในทะเลสาบทำ
ให้เกิดวัชพืชน้ำ เช่น ผักตบชวา เหมือนที่ทะเลน้อยประสบปัญหาอยู่ขณะนี้ นอกจากนี้ยังทำ
ให้เกิดการตื้นเขินในบริเวณทะเลน้อย และทะเลสาบตอนกลาง เพราะกระแสน้ำไม่สามารถ
ไหลเวียนได้ ทำให้เกิดการทับถมของตะกอนเป็นจำนวนมาก

2. การลดลงของชนิดและปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำ

ด้วยทะเลสาบมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยกุ้งปลานานาชนิดผลัดเปลี่ยนไปตามฤดูกาล
สามารถจับได้เป็นลำๆ เรือ สัตว์น้ำที่สำคัญได้แก่ กุ้งก้ามกราม กุ้งหัวมัน กุ้งหัวแข็ง ปลาตลับ

ปลาโคบ เป็นต้น ชาวประมงมีรายได้ดี มีอาหารการกินเหลือเฟือ ผู้คนเป็นอยู่อย่างสงบสุข แต่ปัจจุบันกุ้งปลาหายากมากขึ้น ชาวประมงส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยวันละ 50-150

3. การถ่ายเทน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบ

ซึ่งมาจากชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่รายรอบทะเลสาบสงขลา น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม นาุ้ง และสารเคมีจากการทำการเกษตรเมืองหาดใหญ่ สงขลา นับเป็นแหล่งน้ำเสียขนาดใหญ่ที่มีการถ่ายเทน้ำเสียเป็นปริมาณมากที่สุด ลงสู่ทะเลสาบตอนล่างโดยผ่านคลองอู่ตะเภา คลองพะวง คลองขวาง คลองสำโรง ปริมาณ 180,000 ลบ.ม./วัน (ที่มา : อุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา)นอกจากนี้ยังมีชุมชนขนาดใหญ่อื่นๆ อีกเช่น เมืองพัทลุง ถ่ายเทน้ำเสียผ่านคลองลำปำ ลงสู่ทะเลสาบตอนกลางอำเภอระโนด ผ่านทางคลองระโนด และจากชุมชนอำเภอปากพะยูนซึ่งอยู่ติดกับทะเลสาบ

4. ผลกระทบจากการทำนาุ้งรอบทะเลสาบ

การทำนาุ้งบริเวณทะเลสาบตอนกลางและตอนล่าง มีอยู่ประมาณ 10,329 ไร่ ทั้งในเขตพัทลุง สงขลา มีการถ่ายเทน้ำทั้งปริมาณมากทุกวันและยังมีการทิ้งขี้เลนจากบ่อลงสู่ทะเลสาบ ส่วนสารเคมีเกิดจากการเกษตรที่ปนเปื้อนมาจากปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชมีการใช้ยารอบบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบก็มีการชะล้างลงมาสะสมในทะเลสาบถึงแม้ว่าในขณะนี้ยังไม่มีปริมาณมากจนถึงขั้นที่เป็นอันตราย แต่สารพวกนี้ก็จะเกิดการสะสมมากขึ้นในอนาคต

5. การใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย คือการทำประมงที่ใช้เรืออวนรุนเป็นเครื่องมือที่ผิดกฎหมายในบริเวณทะเลสาบตอนล่างซึ่งจะเป็นการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน(ประมาณร้อยละ 50-75 ของปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้) แล้วยังทำลายเครื่องมือประมงประเภทอื่นของชาวบ้านที่ทำการประมงอยู่บริเวณเดียวกัน แม้ว่าในปี พ.ศ. 2540 หลายฝ่ายจะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเรืออวนรุน จนเหลือ 53 ลำ (ขนาดใหญ่ 3 ลำ ขนาดเล็ก 50 ลำ) ปัจจุบันยังคงมีเรืออวนรุนในทะเลสาบเพิ่มมากขึ้น ขนาดใหญ่ 2 ลำ ขนาดเล็ก 137 ลำ

นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือที่ผิดกฎหมายอื่นๆ อีก เช่น โพงพาง การใช้ยาเบื่อ และการทำไซตื้นนอกเขตอนุญาต

6. ความตื้นเขินของทะเลสาบ

ความตื้นเขินของทะเลสาบเกิดขึ้นมากในช่วงทะเลสาบตอนกลาง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 76 ของทะเลสาบ โดยเฉพาะบริเวณหน้า หมู่ 2-8 ต.คูชูด อ.สทิงพระ จ.สงขลา บางจุดตื้นเขินถึงปีละ 10 เซนติเมตร ทำให้สัตว์น้ำลดน้อยลงเพราะน้ำร้อนไม่เหมาะสมกับการวางไข่และอยู่อาศัยของสัตว์น้ำ

7. น้ำในทะเลสาบมีความเค็มเพิ่มขึ้นบางช่วง (มากกว่าปกติ)

อันเกิดจากการใช้น้ำในการเกษตรเพิ่มขึ้น โดยการสร้างฝายเก็บน้ำในเขต จ.พัทลุง การสูบน้ำจากทะเลสาบไปทำนาทุ่ง และโครงการชลประทานหัวป่าที่ อ.ระโนด อีกทั้งการขุดลอกร่องน้ำบริเวณปากอ่าวสงขลา อันทำให้น้ำทะเลเค็มรุกตัวเข้าสู่ทะเลสาบมากขึ้น และในบางปีเกิดปัญหาฝนแล้งยาวนาน การรุกตัวของน้ำเค็มที่เข้ามามากและนานเกินไปทำให้วงจรชีวิตสัตว์น้ำของทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไปด้วย

สภาพทั่วไปของบ้านแหลมจองถนน

บ้านแหลมจองถนน ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ทางทิศเหนือทิศตะวันออก และทิศตะวันตกจดทะเลสาบสงขลา ทิศใต้ติดกับบ้านปากพล หมู่ 9 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง บ้านแหลมจองถนนเป็นพื้นที่แหลมยื่นลงไปในทะเลสาบ พื้นที่ทั้งสามด้านติดกับทะเลสาบ เป็นชายฝั่งยาว บริเวณชายฝั่งจึงเป็นพื้นที่สำหรับจอดเรือ และเป็นที่ตั้งอาศัยของคนในชุมชน มีพื้นที่หมู่บ้าน 1,312 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้ามาจับจองอาศัยอยู่เป็นเวลานานแล้ว

บริเวณพื้นที่บ้านแหลมจองถนนแบ่งเป็นพื้นที่ทำนาข้าวและพื้นที่ทำไร่ ชาวบ้านมีที่ดินที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง 150 ครอบครัวยุ (ร้อยละ 66) เช่าที่ดินทำกิน 22 ครอบครัวยุ (ร้อยละ 9.69) และไม่มีที่ดินทำกิน 55 ครอบครัวยุ (ร้อยละ 24.22) ซึ่งจะเห็นว่าชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองโดยส่วนใหญ่แล้วแต่ละครอบครัวยุมีที่ดินเพียงเล็กน้อย ซึ่งพื้นที่ดังกล่าว จะเป็นทั้งพื้นที่ทำกินและปลูกสร้างบ้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่เดียวกันจึงมีพื้นที่เหลือน้อยสำหรับไว้เป็นที่ทำกิน สำหรับคนที่ไม่มีพื้นที่ทำนาและพื้นที่ทำไร่แยกออกจากบริเวณบ้านจะมีจำนวนน้อย พื้นที่อาศัยสร้างบ้านเรือนของคนในชุมชนจะไม่อาศัยอยู่เฉพาะบริเวณชายฝั่ง แต่จะกระจัดกระจายไปทั่วทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน

ปัจจุบันบ้านแหลมจองถนนมีประชากร 227 ครัวเรือน หรือ 1,120 คน(ชาย 556 คน หญิง 554 คน) ประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีอาชีพหลักคือทำการประมง 92 ครัวเรือน (ร้อยละ 40.52) นอกจากนี้มีอาชีพอื่น ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะทำในช่วงเวลาที่ไม่สามารถออกทำการประมงได้ เช่น ทำนา 90 ครัวเรือน (ร้อยละ 32.49) ทำสวน 20 ครัวเรือน (ร้อยละ 8.81) เลี้ยงสัตว์ 10 ครัวเรือน (ร้อยละ 4.40) รับจ้าง 59 ครัวเรือน (ร้อยละ 25.99) และรับราชการ 5 ครัวเรือน (ร้อยละ 1.8)

การทำประมงเป็นอาชีพหลักของหมู่บ้านที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ การออกทะเลของชาวประมงบ้านแหลมจองถนนในแต่วัน จะออกทะเลตั้งแต่ รุ่งเช้า(เวลา 05.00-06.00 น.)และกลับเข้าฝั่งในตอนเที่ยงของวันเดียวกัน หรือบางคนออกทะเลในช่วงเช้าแล้ว ก็สามารถออกไปในตอนกลางคืนอีกก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับคลื่นลมและความขยันของแต่ละคน

เครื่องมือทำการประมงของชาวบ้าน จะขึ้นอยู่กับชนิดและฤดูกาลของสัตว์น้ำ การทำประมงของชาวบ้านแหลมจองถนนสามารถทำได้ตลอดทั้งปี เครื่องมือประมงที่ใช้อยู่เป็นประจำและเป็นเครื่องมือหลักคือ อวนลอยและแห ซึ่งจะมีเครื่องมืออื่นๆอีก แต่จะมีน้อย มีเฉพาะบางคน เช่น เบ็ดราว ไชเล็ก ไชหอม

ปัจจุบันหมู่บ้านแหลมจองถนน มีเรือประมง 97 ลำ เป็นเรือหางยาว 92 ลำ เรือซึ่งใช้ในการทำการประมงใกล้ฝั่ง 5 ลำ ซึ่งการออกเรือทำการประมงจะออกทั้งผู้หญิงและผู้ชาย หรือบางครั้งก็มีลูกๆ ไปด้วย และเมื่อกลับเข้าฝั่งมา ทั้งหญิงและชายหรือพวกลูกๆ ด้วยกันก็จะช่วยกันปลดปลาออกจากอวน หรือบางวันถ้าได้ปลามากๆ ปลดไม่ทันก็จะว่าจ้างเพื่อนบ้านมาช่วยปลดด้วย หรือเพื่อนบ้านบางคนก็มาช่วยปลด โดยไม่คิดค่าจ้างเจ้าของเรือก็จะให้ปลาตอบแทนเป็นสินน้ำใจ

เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ : การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบ้านแหลมจองถนน

เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาเกิดขึ้นมาจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน ต่อมาได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานราชการตามมา ภายหลัง จนกลายเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการของชุมชนและของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องด้วย ปัจจุบันมีเขตอนุรักษ์แบบนี้หลายพื้นที่หลายเขต ที่เป็นการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ราชการในท้องถิ่น แต่ก็มีบางพื้นที่ที่ชุมชนช่วยกันรักษาดูแลกันเอง ในหลายๆพื้นที่เขตอนุรักษ์ในทะเลสาบสงขลาที่มีขึ้นมานี้ เขตอนุรักษ์บ้านแหลมจองถนนเป็นแห่งหนึ่งในจำนวนกว่า 20 เขตที่มีอยู่ในขณะนี้ และถือว่าเป็นการทำงานขององค์กรชุมชนที่ค่อนข้างเห็นผลสำเร็จที่เป็นที่ยอมรับอย่างเห็นได้ชัดเจน

กำเนิดเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำบ้านแหลมจองถนน

ย้อนกลับไปในช่วงอดีตที่ผ่านมา ตอนต้นปีพุทธศักราช 2500 บ้านแหลมจองถนนในสมัยนั้นก็เหมือนกับชุมชนชาวประมงทั่วไปแถวรอบทะเลสาบสงขลา ที่มีสภาพทรัพยากรธรรมชาติสัตว์น้ำยังคงสมบูรณ์อยู่อย่างมาก เป็นชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่ดำเนินชีวิตด้วยการทำนาข้าวกับจับสัตว์น้ำตามลำคลอง หัวทำริมฝั่งทะเลสาบเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีพ

ความสัมพันธ์ของชุมชนบ้านแหลมจองถนนกับการออกจับสัตว์น้ำในทะเลสาบเป็นวิถีปฏิบัติที่ทำกันมานาน สมัยก่อนเน้นปลาชุกชุม หากินกันแถวหน้าบ้าน แถวทุ่งนา วางไซ ตกเบ็ด ทอดแห รุนกึ่งเคย โดยเฉพาะการใช้สุมเดินจับปลาในทุ่งนาและชายฝั่งเป็นเครื่องมือหากินที่ทำกันมาก ผูกปลาและสัตว์น้ำอื่นๆเป็นเรื่องปกติที่ชาวบ้านพบเห็นกันบ่อยครั้ง สัตว์น้ำมีหลายร้อยชนิด ตัวอย่างเช่นที่เคยเห็นกันมากๆ และชาวบ้านยังคงจำกันได้ เช่น ปลาช่อน ปลาชี่ม ปลาโสด ปลาตลับ ปลาลำปำ ปลาฉลาด ปลาชะโอน ปลาชะโด ปลาดุกนา ปลาพรหม ปลาตุม ปลาหมอบ ปลาชี่ตัง ปลาโคบมัน ปลากระทิง ปลากระบอก ปลาตาบ ปลาพริก ปลาทราย ปลาฝักพริ้ว ปลาหยอดม่วง ปลากระพงหิน ปลากรด ปลาแก้มขี้ ปลาบู่ทอง ปลาบู่จาก ปูดำ กุ้งก้ามกราม กุ้งหัวแข็ง กุ้งเข็บบางแดง และมีจะเข้จำนวนมาก เป็นต้น

หลังจากปี พ.ศ.2515 สัตว์น้ำต่างๆเริ่มลดน้อยลง เพราะว่ามีคนหากินมากขึ้น มีการใช้เครื่องมือที่จับสัตว์น้ำที่จับได้ที่ละมาก และกลายเป็นเครื่องมือหลักของชาวบ้านแหลมจองถนนและชาวบ้านชุมชนใกล้เคียง และที่เป็นเครื่องมือที่ผิดกฎหมายห้ามทำด้วยก็คือ การทำอวนล้อมจับ เครื่องมือนี้สามารถจับ

สัตว์น้ำได้ทุกชนิด และจับสัตว์น้ำได้ทุกขนาดตั้งแต่ตัวเล็กถึงตัวใหญ่ ที่ชาวบ้านทำได้ก็เพราะขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่และให้ทำได้ (อวนล้อมเป็นอวนด้ายย้อมสีเปลือกไม้ ผืนอวนมีความยาว 1,000 เมตร ความลึกอวน 2.5 เมตร ขอบริมผืนอวนด้านบนร้อยด้วยทุ่น ด้านล่างร้อยลูกตะกั่ว เป็นระยะ ใช้เรือ 3 ลำในการลากซักล้อมอวนให้เป็นวงกลม ใช้แรงงาน 15 คน ใช้เวลาจับปลาตอนกลางวันเกือบทั้งวัน ขนาดตาอวนชั้นบนมีความกว้าง 3 เซนติเมตร ชั้นล่างสุดที่เป็นก้นอวน 0.5 เซนติเมตร จับปลาได้เป็นพันกิโลกรัม) ในสมัยนั้นมีชาวบ้านแหลมจองถนนทำกัน 6 ราย และเป็นชาวบ้านที่อื่นด้วยรวมแล้วเกือบ 30 รายที่ทำกัน และในปี พ.ศ.2518 การใช้อวนล้อมห้ามมีการทำและหมดไปในปีนี่เอง อวนล้อมจับจึงเป็นสาเหตุหลักๆในสมัยนั้นที่ทำให้สัตว์น้ำในทะเลสาบแถบนี้ค่อยๆลดลง ในช่วงหลังจากนั้นมา มีปลาที่หายไป เช่น ปลาพรหม ปลาตุ้ม ปลาฝักพริ้ว ปลาควาย ปลาเกลือบ ปลาโคกมัน ปลาทราย ส่วนกุ้งชนิดต่างๆก็ยังมีบ้างแต่ลดน้อยลง สาเหตุหนึ่งชาวบ้านสังเกตกันว่ามาจากการปิดปากคลองด้วยเขื่อนที่ปากกระวะเมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว และส่งผลกระทบต่อในภายหลังที่ทำให้ทะเลสาบตื้นเขินและสภาพน้ำในทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไป เมื่อก่อนทะเลหน้าบ้านน้ำลึก 2-3 เมตร เดียวนี้แค่ 1-2 เมตร

สาเหตุที่ทำให้ลายสัตว์น้ำในช่วงหลังที่อวนล้อมหมดไป แต่กลับมีการใช้เครื่องมือทำลายด้วยวิธีการอื่นเข้ามาแทนที่สร้างความเดือดร้อนให้กับหมู่บ้านต่อมาก มาจากการประมงที่ใช้ไฟฟ้าช็อตปลา และใช้ยาเบื่อ มาจากคนภายนอกจากอำเภอเมืองและทะเลน้อย อำเภอควนขนุน เข้ามาทำประมงด้วยเครื่องมือแบบนี้ในบริเวณอ่าวจงเกในเขตหน้าหมู่บ้านแหลมจองถนนและบ้านจงเก บางรายอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านชั่วคราวเพื่อทำอาชีพนี้โดยเฉพาะ ทำให้คนในหมู่บ้านแหลมจองถนนทำเอาเอียงเอียง ทำกันเรื่อยมาหลายปีจนสร้างปัญหาให้กับชาวบ้านมาก ในปี พ.ศ. 2535 นายจรรยา จินนุ้ย ในฐานะเป็นที่ปรึกษากิจกรรมหมู่บ้านในสมัยนั้น มองเห็นปัญหาการทำลายและความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในหมู่บ้านรุนแรงมากขึ้น จึงได้ปรึกษารื้อกับกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านในการจัดการแก้ปัญหาการทำลายสัตว์น้ำในเขตหน้าบ้าน จึงเกิดแนวความคิดการทำเขตอนุรักษ์หน้าบ้าน โดยชาวบ้านได้ร่วมมือกันตัดไม้ไผ่มาทำเป็นเสาหลักปักเป็นเขตอนุรักษ์ขึ้นมาเป็นครั้งแรกในพื้นที่ 321 ไร่ ในบริเวณอ่าวจงเกที่เป็นพื้นที่ของบ้านแหลมจองถนนและบ้านจงเก วัตถุประสงค์ก็เพื่อเป็นเขตป้องกันคนนอกที่ใช้เครื่องมือไฟฟ้าช็อตและยาเบื่อเข้ามาใช้เครื่องมือนี้ในหมู่บ้าน

เมื่อมีเขตอนุรักษ์บ้านแหลมจองถนนเกิดขึ้นในตอนแรก ผลที่เกิดขึ้นตามมาสร้างความขัดแย้งของคนภายในหมู่บ้านกันเองและหมู่บ้านละแวกใกล้เคียง ชาวบ้านในชุมชนแตกแยกเป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายที่อนุรักษ์ที่ไม่ต้องการให้มีการใช้เครื่องมือทำลาย และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับคนอนุรักษ์คือพวกที่เป็นผู้ทำลาย ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้ กรรมการหมู่บ้านแหลมจองถนนได้ประชุมปรึกษารื้อกันบ่อยครั้งที่จะหาทางแก้ปัญหาให้ได้ จนกระทั่งได้มีการเสนอเรื่องเขตอนุรักษ์นี้ให้สภาตำบลทราบเรื่อง เพื่อต้องการให้สภาตำบลยอมรับเขตอนุรักษ์อย่างเป็นทางการและเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหา สภาตำบลแนะนำให้เสนอเรื่องไปที่ประมงอำเภอ ประมงอำเภอไม่สามารถตัดสินใจได้ โดยให้เหตุผลว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องของส่วนรวมของชุมชน เสนอให้กรรมการหมู่บ้านจัดประชุมชาวบ้านให้ชาวบ้านตัดสินใจกันเองทั้งสองหมู่บ้านว่าจะ

ยอมรับเขตอนุรักษ์นี้หรือไม่ และยังสามารถติดต่อชุมชนด้วยว่าจะต้องมีมติการยอมรับของชาวบ้าน 90 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป จึงสามารถจัดตั้งเป็นเขตอนุรักษ์อย่างเป็นทางการได้ ต่อจากนั้นมา เป็นเวลา 2 ปี ที่กรรมการหมู่บ้านและกลุ่มผู้นำชาวบ้านได้ร่วมมือกันดำเนินการตามข้อเสนอของทางราชการได้สำเร็จ จนถึงปี พ.ศ.2538 ทางหน่วยงานราชการ คือกรมประมงได้ยอมรับและอนุมัติให้เป็นเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอย่างถาวรและเป็นทางการเกิดขึ้นมาได้

เขตอนุรักษ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนและสิ่งที่เกิดขึ้น

การทำงานผลักดันของชุมชนให้มีเขตอนุรักษ์ของชุมชน และสามารถทำให้ราชการยอมรับได้เป็น ความภาคภูมิใจของชุมชน การทำงานของกลุ่มแกนนำและคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นไปอย่างได้ผลดีขึ้น และส่วนชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีด้วย ทำให้กิจกรรมเขตอนุรักษ์ของชุมชนเป็นงานที่ทำให้เกิด การเชื่อมโยงถึงงานของชุมชนในด้านอื่นๆตามมาที่ชุมชนด้วยกันถือเป็นบทบาทหน้าที่ร่วมกันที่จะต้องทำ ร่วมกัน กิจกรรมเขตอนุรักษ์จึงเป็นงานหลักของหมู่บ้านซึ่งมีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

การจัดการและดูแลรักษาเขตอนุรักษ์

การจัดการและดูแลรักษาเขตอนุรักษ์เป็นภารกิจโดยตรงของชาวบ้านที่ต้องช่วยกันในด้านต่างๆ ตั้งแต่การจัดทำแนวเขต การดูแลรักษาซ่อมแซมเขต และการตรวจตราป้องกันการใช้เครื่องมือประมงใน เขตอนุรักษ์ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นงานหลักของชุมชนที่ต้องรับผิดชอบด้วยความเต็มใจที่มาจากข้อกำหนด และการตกลงกันเอาเองของชุมชน

(1) การจัดการเขตอนุรักษ์

ปี พ.ศ.2535 จัดทำแนวเขตเป็นเขตไม้ไผ่ ชาวบ้านช่วยกันตัดไม้ไผ่ทำเป็นเสาหลักปักในพื้นที่หน้า หมู่บ้านเป็นอาณาเขตกว้าง 321 ไร่ งบประมาณชุมชนช่วยเหลือตนเอง

ปี พ.ศ.2542 เขตไม้ไผ่เก่าผุพัง ตัวแทนชาวบ้านแหลมจองถนนและกรรมการชมรมชาวประมง อำเภอเขาชัยสนเสนอโครงการขอใช้งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมซ่อมแซมเขตอนุรักษ์จากโครงการ การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ เพื่อจัดทำเสาหลักเขตถาวรจำนวนหนึ่งเสริมหลักเขตเก่า เป็นเสาปูนซีเมนต์ 15 ต้น และป้ายปักแสดงเขตอีก 15 ป้าย

ปี พ.ศ.2543 ของบประมาณจากโครงการการจัดการทรัพยากรอีกเช่นเดิม ซื้อเสาปูนซ่อมแซมเสา ที่เสียหาย และงบประมาณส่วนหนึ่งได้จากกองทุนพัฒนาสังคม (SIF) เป็นเงิน 25,000 บาท จัดทำเสาเขตและป้าย

การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการทำเขตอนุรักษ์ มีองค์ประกอบ ดังนี้คือ กรรมการชมรมฯ เป็นตัวหลักในการวางแผนกิจกรรม ชาวบ้านเข้าร่วมในกิจกรรมจัดทำเขตแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่ประมง

สนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำปล่อยในเขต และตรวจตราดูแลเขตร่วมกับชาวบ้านที่เป็นประมงอาสา และสนับสนุนกิจกรรมกองทุนหมุนเวียนอาชีพชาวประมง เช่น การเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกราม และปลาตะเพิม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นมาภายหลัง เป็นงบประมาณจากแผนแก้ไขความเสื่อมโทรมทะเลสาบสงขลา (ปี พ.ศ.2543-2544)

(2) การรักษาดูแลเขตอนุรักษ์ฯ

ชุมชนได้กำหนดกฎระเบียบเขตอนุรักษ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2538 ตอนที่ได้เขตอย่างเป็นทางการ การกำหนดกฎระเบียบขึ้นมาโดยยึดเอาโครงสร้างของคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีฝ่ายป้องกันปราบปรามของหมู่บ้านที่มีอยู่แล้ว เป็นฝ่ายที่รับผิดชอบดูแลรักษาเขตอนุรักษ์ไปด้วย ซึ่งมีองค์ประกอบผู้รับผิดชอบ 4 คน มาจากฝ่ายเหล่านี้ คือ ฝ่ายปกครอง 2 คน (ผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธาน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) และฝ่ายป้องกันปราบปราม 2 คน

การกำหนดกฎระเบียบมาจากข้อตกลงร่วมกันของชาวบ้านกับคณะกรรมการหมู่บ้าน มีการวางกฎระเบียบของเขตขึ้น คือ

- 1) ห้ามทำการประมงในเขตอนุรักษ์ด้วยเครื่องมือทุกชนิด
- 2) ห้ามปลูกสร้างโรงเรือนในเขตอนุรักษ์
- 3) ห้ามทำคอกเลี้ยงปลาในเขตอนุรักษ์
- 4) ห้ามทำกระชังเลี้ยงปลา และขังจับปลาในเขตอนุรักษ์

(3) คณะทำงานดูแลรักษาเขตอนุรักษ์ฯ

บทบาทหน้าที่ของคณะทำงานหรือกรรมการดูแลรักษาเขตอนุรักษ์ฯ รับผิดชอบการตรวจตราเฝ้าระวังเขตห้ามไม่ให้มีการทำประมงด้วยเครื่องมือทุกชนิด และกิจกรรมอื่นๆที่ระบุไว้ในกฎระเบียบของชุมชน ในครั้งแรกนั้นการแต่งตั้งคณะกรรมการยังเป็นชุดเดิมที่มาจากคณะกรรมการหมู่บ้าน 4 คน ต่อมามีการพัฒนากรรมการชุดเดิม ให้มีหลายฝ่ายเข้ามาช่วยด้วย โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) กรรมการชุดเดิมที่มีอยู่แล้ว 4 คน

- 2) มีตัวแทนชาวบ้านเข้ามาเป็นประมงอาสา 15 คน (คนกลุ่มนี้เป็นกรรมการชมรมฯด้วย มาจากตัวแทนชาวบ้านบ้านจงเก 5 คน และจองถนน 10 คน)
- 3) เจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำจืดจังหวัดพัทลุง
- 4) เจ้าหน้าที่ตำรวจสายตรวจในพื้นที่

วิธีการทำงาน คณะทำงานทั้งหมดแบ่งเป็นชุดเฉพาะกิจตรวจการณ์ลาดตระเวนและรับผิดชอบดูแลเขตในจุดตำแหน่งที่กำหนดของแต่ละชุดแต่ละช่วงที่แบ่งความรับผิดชอบกัน การออกตรวจแต่ละฝ่ายต้องเข้าร่วมทำงานด้วยกัน ชาวบ้านไม่มีสิทธิ์ในการจับกุมผู้กระทำผิด มีหน้าที่สื่อสารและแจ้งเบาะแสและเข้าร่วมปฏิบัติการเท่านั้น หน้าที่การจับกุมเป็นของเจ้าหน้าที่รัฐเท่านั้น

เครื่องมืออุปกรณ์การปฏิบัติงาน มีเรือตรวจการณ์ 2 ลำเป็นของประมงอาสา อาวุธปืนและเครื่องมือสื่อสารเป็นของเจ้าหน้าที่ น้ำมันเรือเป็นของหมู่บ้าน เรือลำหนึ่งๆมี 3 คน ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่เป็นประมงอาสาจะเป็นผู้ออกตรวจการณ์บ่อยครั้ง มีบางครั้งที่เจ้าหน้าที่ร่วมด้วย ประมงอาสาจะมีบัตรประจำตัวที่ทางกรมประมงแต่งตั้งแสดงตัวทุกครั้งเมื่อออกปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้นบทบาทหน้าที่จริงๆของประมงอาสา ก็คือ เป็นผู้ช่วยพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติหน้าที่เท่านั้น

(4) ผลงานความสำเร็จที่เกิดขึ้น

ในปีแรกที่เขตอนุรักษ์ฯได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2538 ในปีนี้ สามารถจับกุมผู้กระทำความผิดได้ 43 ราย หลังจากนั้นในปีต่อมาการจับกumno้อยลง เพราะว่าเป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่าเป็นเขตอนุรักษ์ฯของทางราชการและมีการปฏิบัติงานอย่างจริงจัง ทำให้การลักลอบเข้ามาทำประมงในเขตนี้ลดน้อยลง แต่ยังมีบางไม่ถี่รายและเป็นคนจากนอกหมู่บ้านทั้งหมดที่เข้ามาทำประมง เช่นมาจากอำเภอเมือง บ้านทะเลน้อยที่อำเภอควนขนุน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น เป็นผลสำเร็จอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่จัดขึ้นทุกครั้งที่การจัดทำเขตอนุรักษ์ การเข้าร่วมของชุมชนถือว่าเป็นสิ่งยิ่งใหญ่สำคัญ ของกิจกรรมนี้ ถือเป็นกิจกรรมประจำปีของหมู่บ้านที่จะต้องจัดขึ้น เพราะทุกครั้งที่จัดขึ้น นอกจากจัดทำเขตแล้วยังมีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำถือเป็นประเพณีของชุมชนที่ต้องทำร่วมกันทั้งชุมชนที่มีชาวบ้าน วัดและโรงเรียนเข้ามาร่วมด้วย และการได้รับความร่วมมืออย่างดีจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ในการร่วมงานและช่วยเหลือสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำ ในปีนี้ (พ.ศ.2544) บทบาทของอบต.ในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมด้วย ด้วยการผลักดันเสนอของกรรมการหมู่บ้านและกรรมการชมรมฯที่พยายามเสนอเรื่องเขตอนุรักษ์ฯให้อบต.

รับผิดชอบโดยตรง โดยเฉพาะในเรื่องการตรวจตราดูแลเขต สิ่งที่เกิดขึ้นได้แค่การสนับสนุนงบประมาณประจำปีของสภาตำบลสนับสนุนเขตอนุรักษ์ฯ 30,000 บาท/ปี

ในปี พ.ศ.2543 การจัดทำเขตอนุรักษ์ฯครั้งล่าสุดนี้ ได้มีการขยายเขตอนุรักษ์ฯออกไปยังพื้นที่หน้าหมู่บ้านบางขน บ้านสะทัง บ้านแหลมดิน และบ้านหาดไข่เต่า ที่เป็นพื้นที่ติดต่อกันออกไปอีกรวมเป็นพื้นที่ทั้งหมด 467 ไร่ โดยที่หมู่บ้านเหล่านี้สนใจและมาดูงานที่บ้านแหลมจองถนนแล้วกลับไปทำที่บ้านตนเอง ซึ่งโครงการขยายเขตอนุรักษ์ฯครั้งนี้ เป็นการทำงานร่วมกัน 4 ฝ่าย คือ โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ ชมรมชาวประมงอำเภอเขาชัยสน ชาวบ้านในชุมชนต่างๆและเจ้าหน้าที่ประมง เป้าหมายต่อไปก็คือ ต้องขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯให้ได้ 10 เพอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ทะเลสาบที่มีอยู่ 6 หมื่นกว่าไร่ (เป้าหมายนี้เป็นข้อเสนอของหมู่บ้านร่วมกับสมาพันธ์ชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลาที่เป็นแผนงานของสมาพันธ์ในโอกาสข้างหน้า)

(5) คุณประโยชน์ของเขตอนุรักษ์

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในทางสังคมของหมู่บ้านและชุมชนในแถบนั้น เป็นสิ่งที่ชุมชนมีความตระหนักเป็นอย่างดีถึงสิ่งที่เกิดขึ้นมาหลังจากที่มีเขตอนุรักษ์ฯ พอจำแนกได้ ดังนี้

1) ความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ

สัตว์น้ำและพืชน้ำเพิ่มขึ้นมากมาย สัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้นชาวบ้านแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ สัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้นในเขตอนุรักษ์มีหลายชนิด ได้แก่ ปลาฉลาด ปลาตะเพียน ปลากรด ปลาซึ่ม ปลาชะโด ปลาช่อน ปลาลำปำ ปลาช่อนไซ ปลาสลิด ปลาโน ปลายี่สก ปลานิล ปลาโสด และ กุ้งก้ามกราม เป็นต้น สัตว์น้ำนอกเขตที่มากขึ้น กุ้งก้ามกราม ปลาคันหลาว ปลาแมว ปลาหัวอ่อน ปลาโคบ ปลากะบอก ปลากรด ปลาชะโด ปลาพรหม ปลาชะโอน ปลากะทิง และปลาอื่นๆอีกหลายชนิด ส่วนพืชน้ำที่เพิ่มขึ้นเป็นพืกรากน้ำในทะเลสาบและแถบริมฝั่ง ซึ่งพืชน้ำนี้จะเป็นที่อยู่อาศัย แหล่งเพาะพันธุ์และหลบภัยของสัตว์น้ำได้อย่างดี

2) รายได้เศรษฐกิจดีขึ้น

การเพิ่มขึ้นของสัตว์น้ำ ทำให้คนในหมู่บ้านที่เคยอพยพไปอยู่ข้างนอกกลับเข้ามา เช่น จากที่เคยไปอยู่ที่ดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี สตูล และหาดใหญ่ กลับเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านอีกครั้งถึง 30 ราย ที่เข้ามาตั้งครัวเรือนเมื่อปี พ.ศ.2543 และต้นปี 2544 นี้เอง

การเพิ่มขึ้นของสัตว์น้ำที่ส่งผลดีต่อรายได้เศรษฐกิจของชุมชน ชาวบ้านสังเกตว่า ช่วงเวลาที่ผ่านมากว่า 3 ปี หลังจากปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา ชาวบ้านออกทะเลมีรายได้เฉลี่ยแต่ละวัน 300 บาท จากเมื่อก่อนที่เคยได้กันแค่ร้อยกว่าบาท และไม่ต้องออกหากินไกลจากหมู่บ้าน

3) ความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน

กิจกรรมเขตอนุรักษ์ถือว่าเป็นสาเหตุหรือปัจจัยหนึ่งที่ทำให้องค์กรชาวบ้านทั้งที่เป็นทางการคือ คณะกรรมการหมู่บ้าน และองค์กรชาวบ้านที่เกิดขึ้นมาแบบธรรมชาติ อย่างเช่น ชมรมชาวประมงอำเภอเขาชัยสน หรือกลุ่มกิจกรรมอื่นๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มประมงอาสา องค์กรชาวบ้านทั้งสองแบบสามารถทำงานร่วมกันได้ดี จากที่กล่าวแล้วว่า กิจกรรมเขตอนุรักษ์เป็นกิจกรรมแรกเริ่มที่ทำให้การทำงานขององค์กรชาวบ้านเหล่านี้มีพัฒนาการที่เข้มแข็งและขยายฐานชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น และเกิดความร่วมมือจากหลายหน่วยงานตามมา โดยสาเหตุที่สำคัญก็มาจากเงื่อนไขของกิจกรรมเขตอนุรักษ์ของชุมชน ความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านมีพัฒนาการเรียนรู้ในการทำงานในระดับต่างๆและจากกิจกรรมที่มีรูปแบบหลากหลาย โดยเฉพาะในขั้นตอนการทำงานขององค์กรชาวบ้านในการฟื้นฟูเขตอนุรักษ์ ได้ดำเนินการดังนี้

- (1) ชมรมฯมีการประชุมประจำเดือน เพื่อสรุปผลการดำเนินงานของชมรมฯ มีการเชิญเจ้าหน้าที่ประมงเข้าร่วมประชุมด้วยและพูดถึงมาตรการ ข้อตกลงร่วมในการจัดการและดูแลเขตอนุรักษ์ เช่น การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การดูแลเขตอนุรักษ์
- (2) ตัวแทนชมรมฯประชุมร่วมกับตัวแทนหน่วยงานรัฐในระดับจังหวัด 3 เดือน/ครั้ง เพื่อจัดทำแผนการดำเนินงานร่วม และติดตามผลการดำเนินงานบ้างเป็นครั้งคราว ร่วมกับตัวแทนชมรมฯอีก 4 ชมรมฯในทะเลสาบ ในนามของสมาพันธ์ชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลา
- (3) ประสานงานกับหน่วยงานระดับกลาง เช่น กรมป่าไม้ กรมประมง เพื่อจัดทำแผนงานร่วมในการจัดการทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา เช่น แผนฟื้นฟูทะเลสาบ (ผลที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวกับ

กิจกรรมเขตอนุรักษ์ คือ แผนงานการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ แผนงานดูแลเขตอนุรักษ์ และ แผนงานการส่งเสริมอาชีพทางเลือกของชาวประมง)

4) การอนุรักษ์องค์ความรู้ชุมชน

ในอดีตทะเลสาบสงขลามีพันธุ์สัตว์น้ำ 700 กว่าชนิด แต่ปัจจุบันการศึกษาของนักวิชาการด้านการประมง สถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งสงขลา บอกว่า สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลานั้นลดลงด้วยสาเหตุต่างๆ มีเหลือประมาณ 400 กว่าชนิด การที่ในทะเลสาบสงขลามีเขตอนุรักษ์เกิดขึ้นหลายแห่ง จึงเป็นบ่อเกิดที่ ให้พันธุ์สัตว์น้ำพันธุ์พืชที่เคยหมดลงหรือใกล้จะสูญพันธุ์ได้กลับมาได้อย่างเดิม คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ได้รู้จัก ประเภท/ชนิด/ถิ่นที่อยู่อาศัยสัตว์น้ำแหล่งพืชพันธุ์ ที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับชุมชนชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นภูมิปัญญาองค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ของคนแต่ละรุ่นจากอดีตสู่อนาคตได้ ถ้าหากว่าฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนยังคงมีความสมบูรณ์

บทเรียนชุมชนจากเขตอนุรักษ์

การมีเขตอนุรักษ์ของบ้านแหลมจองถนน ที่เริ่มมีเขตครั้งแรกในปี พ.ศ.2535 จนถึงเดี๋ยวนี้เป็นเวลาเกือบสิบปี กิจกรรมเขตอนุรักษ์ของชุมชนได้สะท้อนเรื่องราวด้านต่างๆที่ทำให้มองเห็น ถึงความเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นทั้งในด้านดีและไม่ดี และเรื่องราวการเกิดขึ้นของเขตอนุรักษ์ ยังทำให้เกิดมีการเรียนรู้ที่เป็นบทเรียนของชุมชนขึ้นมา โดยเฉพาะบทเรียนของกลุ่มคนที่มีบทบาทโดยตรงในความรับผิดชอบต่อเขตอนุรักษ์ที่เป็นตัวแทนชาวบ้าน ที่พวกเขาถูกเรียกว่า “ประมงอาสา”

“ประมงอาสา” เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกชาวบ้านที่อาสาสมัครเข้าดูแลรับผิดชอบเขตอนุรักษ์ตั้งแต่เริ่มแรกมีเขตอนุรักษ์เกิดขึ้น ต่อมาเมื่อมีการยอมรับเขตอนุรักษ์ ของบ้านแหลมจองถนนเป็นเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอย่างเป็นทางการของหน่วยงานรัฐ เมื่อปี พ.ศ.2538 กลุ่มประมงอาสานี้ก็ถูกเสนอให้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานด้วยในเวลาต่อมา ประมงอาสาแต่ละชุดมีวาระการทำงาน 5 ปี ชุดละ 15 คน ประมงอาสาจะมีบัตรประจำตัวที่ทางกรมประมงอนุญาต การเป็นประมงอาสาจากการคัดเลือกของชาวบ้านกันเองในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่คนที่ประมงอาสาทำหน้าที่เป็นกรรมการชมรมฯด้วย ในปี พ.ศ.2542 ทางสมาพันธ์ชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลาได้เสนอแผนงานโครงการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา ให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้แก่ประมงอาสาในการปฏิบัติหน้าที่ พร้อมทั้งสมาพันธ์ฯก็ได้มีข้อเสนอเรียกร้องประมงอาสาต่อหน่วยงานราชการ/กรมประมง 3 ข้อ คือ

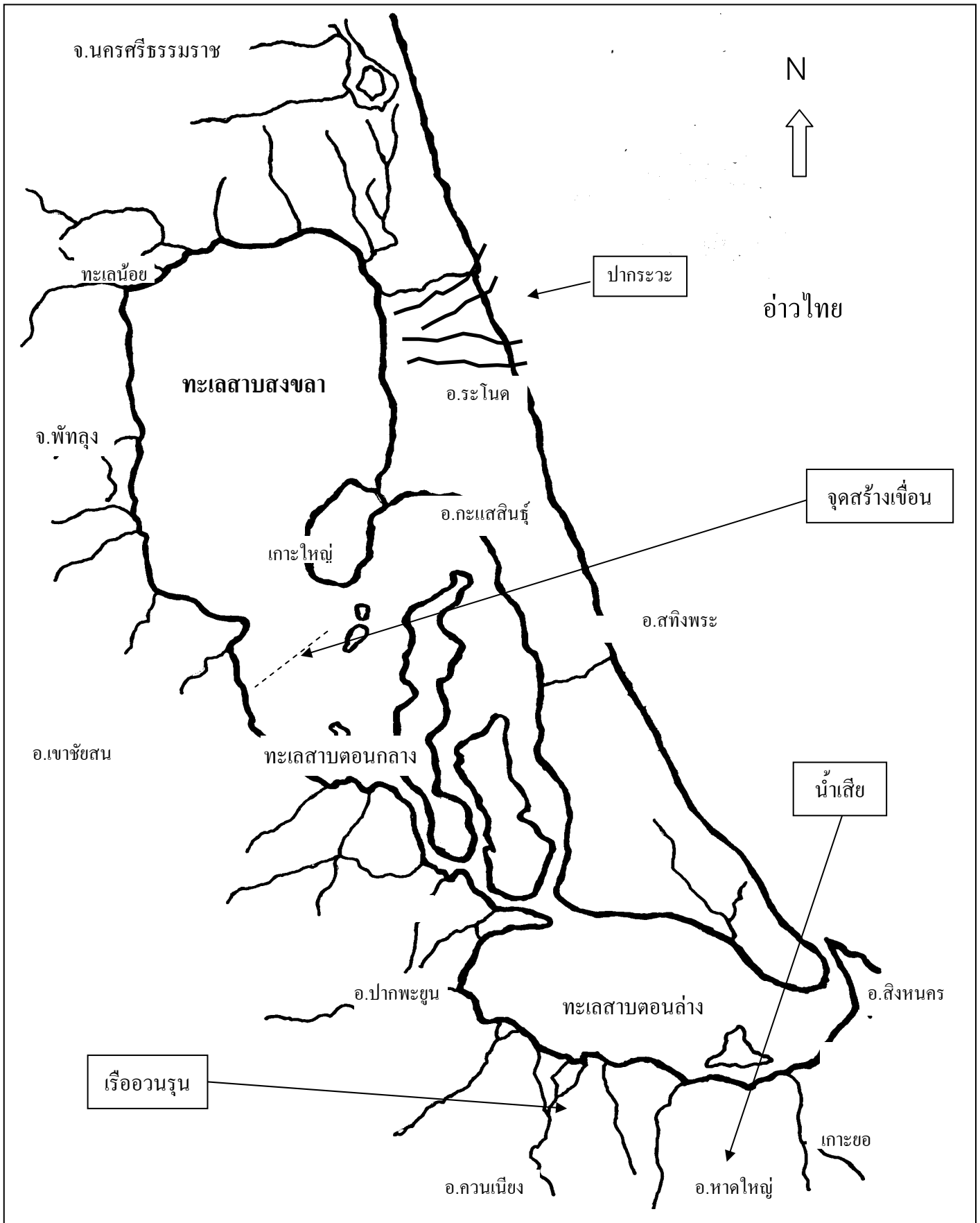
1. เรื่องสวัสดิการแก่ประมงอาสา ประมงอาสาควรได้รับค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่
2. ให้กรมประมงมอบเครื่องมือสื่อสารแก่ประมงอาสา ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่
3. ประมงอาสา มีสิทธิในการจับกุมผู้กระทำความผิดอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

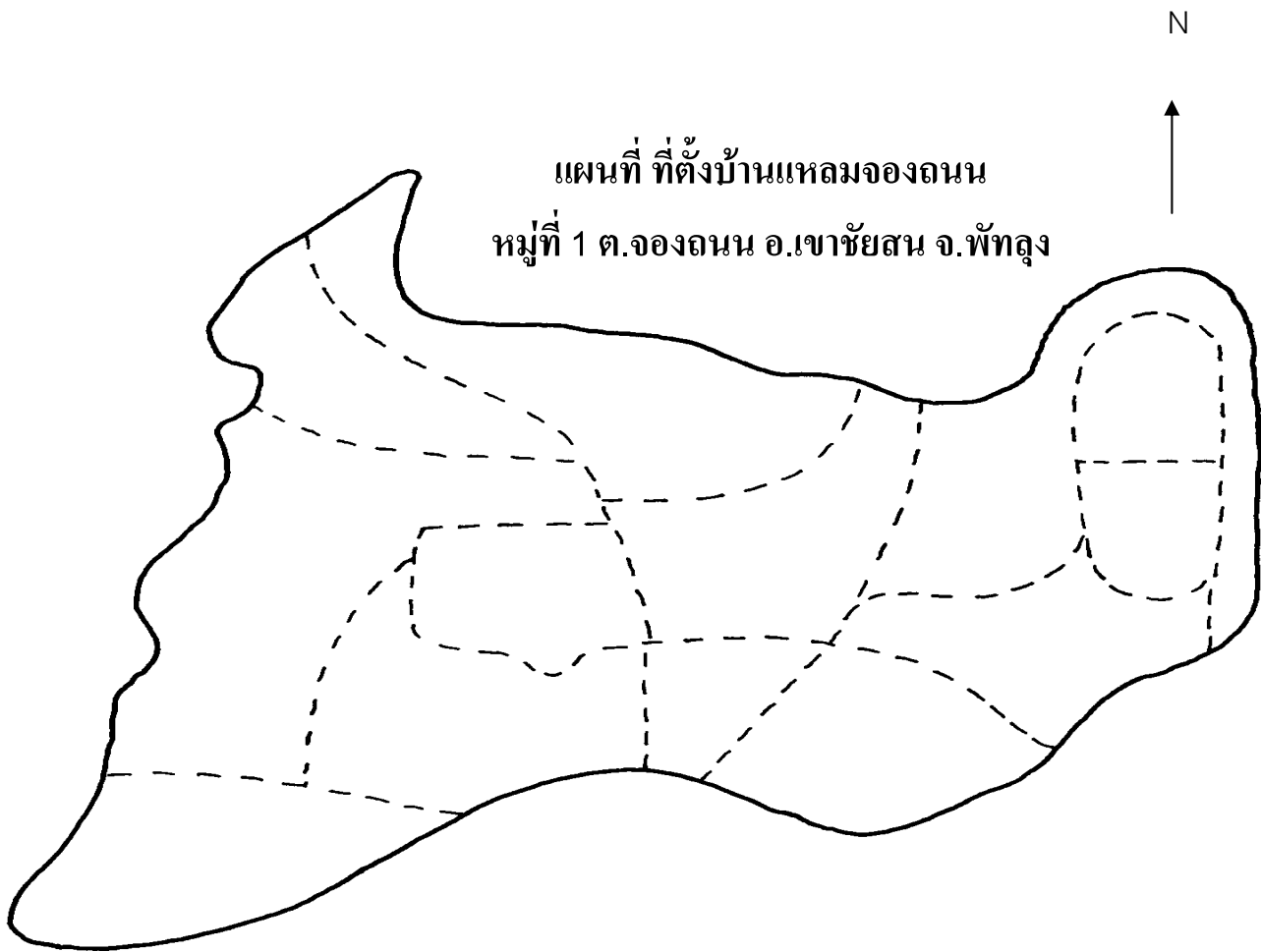
ข้อเสนอของชุมชนไม่สามารถถูกยอมรับได้ทั้งหมด สิ่งที่ทางกรมประมงเห็นด้วยนั้นก็คือ เรื่องสวัสดิการ ค่าตอบแทนไม่มีให้ แต่จะรับผิดชอบได้แค่การรักษาพยาบาลที่เกิดขึ้นจากอุบัติเหตุในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ การใช้เครื่องมือสื่อสารในการปฏิบัติหน้าที่ ทางราชการก็ไม่สามารถให้ได้ รวมทั้งข้อเสนอข้อสุดท้าย การให้สิทธิประมงอาสาจับกุมผู้กระทำความผิดก็ไม่สามารถเป็นไปตามความประสงค์ขององค์กรชุมชนที่ต้องการ

บทเรียนของชุมชนได้เรียนรู้ว่า การทำงานร่วมกับองค์กรหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐค่อนข้างมีปัญหาอุปสรรคในการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจกรรมการตรวจตราแนวเขตอนุรักษณ์จนทำให้ชาวบ้านและประมงอาสาเข้าใจกันดีว่า ประมงอาสาคือตัวหลักในการทำงานรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่นี้ สิ่งที่เป็นอุปสรรคอยู่เสมอของหน่วยงานราชการคือ ความจำกัดในงบประมาณ และบุคลากรเจ้าหน้าที่ตลอดถึงการติดต่อประสานงานที่จะทำให้เกิดความร่วมมือที่ดีที่สุดนั้นค่อนข้างมีปัญหา ภารกิจหลักจึงขึ้นอยู่กับองค์กรชุมชนและกลุ่มประมงอาสา ที่จะต้องเป็นผู้จัดการเสียเองเกือบทั้งหมดทั้งการทำเขตและการดูแลรักษาตรวจตราแนวเขต “บทบาทหน้าที่ของประมงอาสาที่ระบุว่าเป็นผู้ช่วยพนักงานเจ้าหน้าที่รัฐ จึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในบทบาทหน้าที่จริงของประมงอาสาที่เกิดขึ้น”

บทเรียนอีกด้านหนึ่งที่ชุมชนได้ร่วมมือกันมาทุกครั้ง เพราะมองเห็นว่าเขตอนุรักษณ์เป็นเรื่องของผลประโยชน์ของชุมชนที่เห็นได้ชัดเจน และเป็นเรื่องที่ยอมรับกันได้ทั่วไป ตั้งแต่คนในหมู่บ้าน หมู่บ้านข้างเคียง ไปจนถึงหน่วยงานราชการอื่นๆ ดังนั้นความสำคัญของเขตอนุรักษณ์ก็ยังคงทำกันต่อไป ซึ่งเป็นเรื่องที่ชุมชนและองค์กรชุมชนเห็นร่วมกันอย่างนี้

แผนที่ทะเลสาบสงขลา

ชมรมชาวประมงทะเลสาบอำเภอเขาชัยสน-บางแก้ว

ความเป็นมา

ชมรมชาวประมงฯอำเภอเขาชัยสน-บางแก้ว ก่อตั้งเมื่อ 16 กันยายน 2540 ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง ในพื้นที่ อำเภอเขาชัยสนและอำเภอบางแก้ว รวมตัวก่อตั้งเป็นชมรมฯ เพื่อแก้ปัญหาและฟื้นฟูทะเลสาบเนื่องจากการลดลงของพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งเป็นอาชีพ รายได้หลักของชาวประมง

ปัจจุบันชาวประมง อำเภอเขาชัยสน-บางแก้ว ประกอบด้วยสมาชิก 2 อำเภอ 4 หมู่บ้าน มีจำนวนสมาชิก 350 คน มีคณะกรรมการจำนวน 15 คน นายจรูญ จินนุ้ย เป็นประธาน ซึ่งคณะกรรมการมีวาระการทำงาน 1 ปี และมีการประชุมชมรมฯ ทุกๆ วันที่ 27 ของเดือน โดยมีคณะกรรมการและสมาชิกเข้าร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือและสรุปผลการดำเนินงานของชมรมฯ รวมถึงการวางแผนการดำเนินงานของชมรมฯ ควบคู่ไปด้วยซึ่งในการประชุมได้มีตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ประมงอำเภอ/ประมงจังหวัด เข้าร่วมประชุม

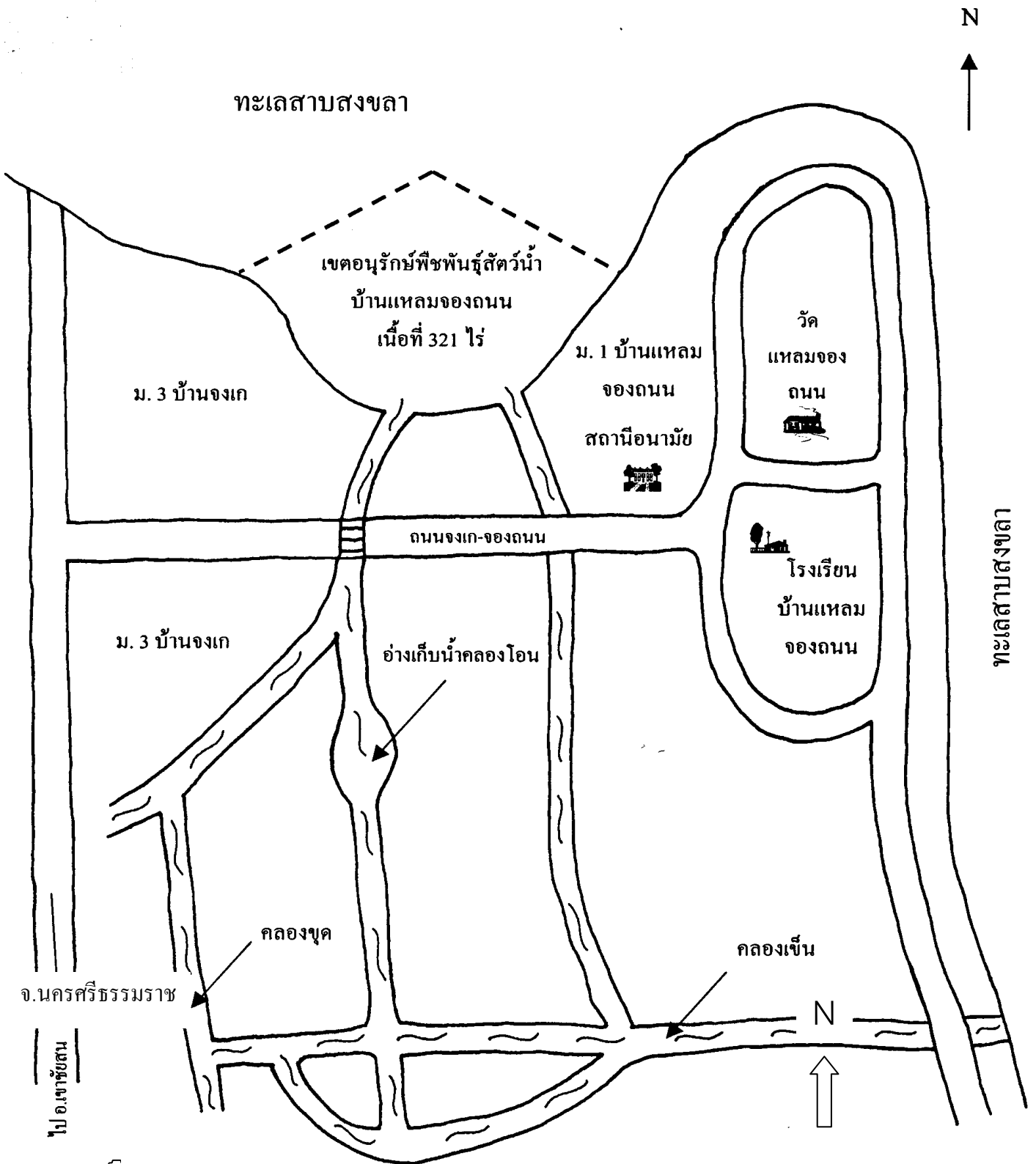
การดำเนินงานของชมรมฯ

ชมรมฯ อ.เขาชัยสน-บางแก้ว ซึ่งมีเป้าหมายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบ จากการดำเนินงานที่ผ่านมาจากปี 2540 จนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การจัดตั้งแนวเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ เมื่อปี 2538 ซึ่งอยู่ในพื้นที่ ม.1 อ่าวจงเก หมู่ 2 จองถนน มีพื้นที่ 321 ไร่ ขณะนี้จากการทำกิจกรรมเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งหลายๆ ฝ่ายได้ยอมรับว่าสามารถแก้ปัญหาการลดลงของพันธุ์สัตว์น้ำได้ ปัจจุบันทางชมรมได้ขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์เป็น 467 ไร่ ซึ่งเป็นความต้องการของชาวบ้านในพื้นที่
2. การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากประมงอำเภอ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการปล่อยปีละ 2 ครั้ง ครั้งละ 2 ล้านตัว มีประมงอาสาที่มาจากการคัดเลือกของชาวบ้านรับผิดชอบดูแลและตรวจตราเขตอนุรักษ์ คีนละ 6 คน
3. การปลูกป่าชายเลน เพื่อเป็นที่หลบซ่อนและวางไข่ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการปลูกป่าจำนวน 2 ครั้งๆ ละ 5,000 ต้น พันธุ์ไม้ที่ปลูก ได้แก่ ต้นจาก, ต้นลำพู, ต้น โกงกาง ฯลฯ
4. กองทุนหมุนเวียนสหกรณ์ร้านค้าเครื่องมือประมง เริ่มดำเนินการเมื่อเดือน เมษายน 2544 ปัจจุบันมีสมาชิก 44 คน
5. กลุ่มเสริมอาชีพทำข้าวสารซ้อมมือ ปัจจุบันมีสมาชิก 20 คน

แผนที่ ทดตั้งเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ

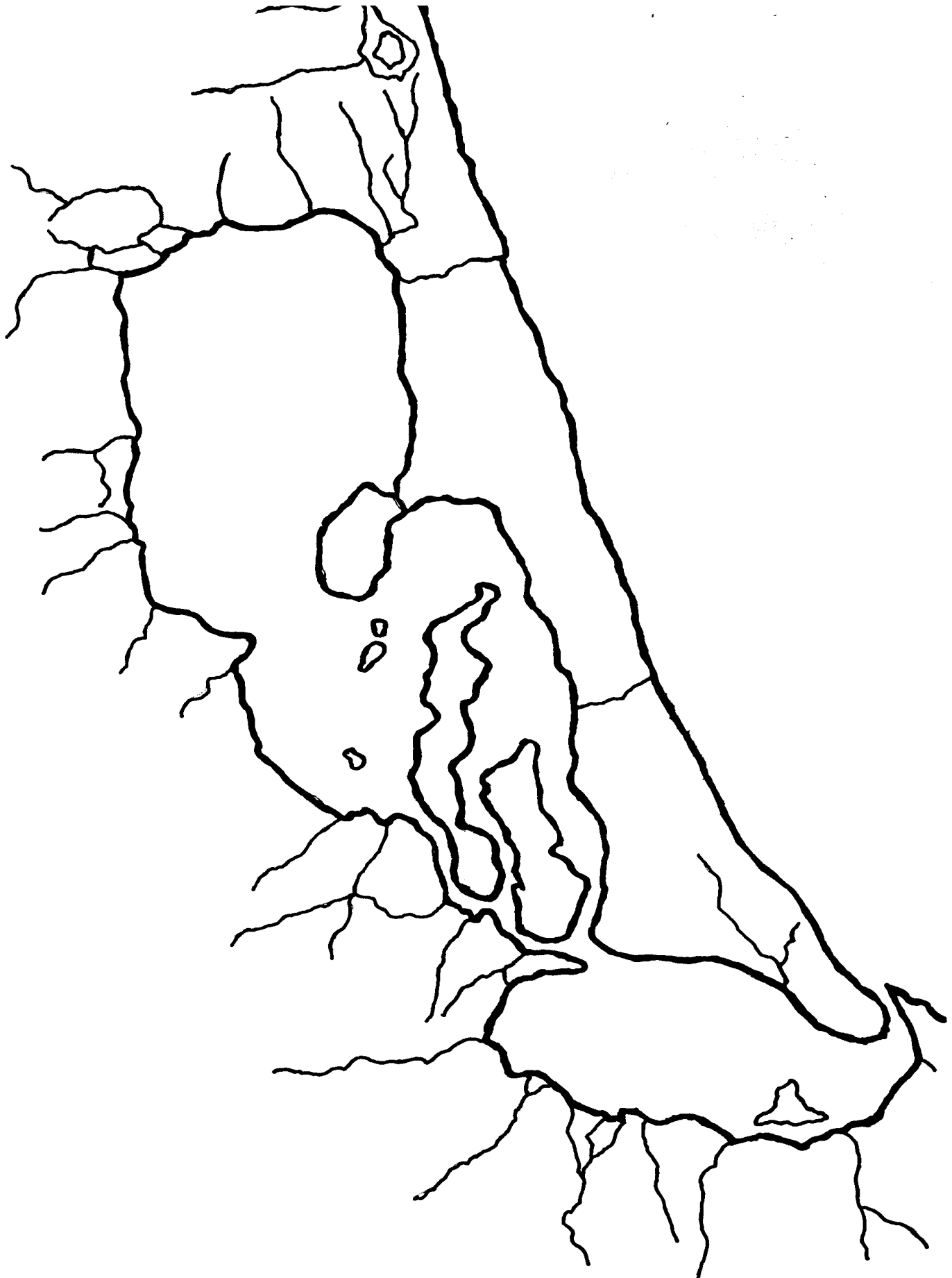
บ้านแหลมจองถนน

ทะเลน้อย

อ่าวไทย

แผนที่แสดงพื้นที่เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา

เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ	พื้นที่	เนื้อที่ (ไร่)	ประเภทของเขต		ข้อกำหนดของเขต
			ประกาศเขต	เขตทดลอง	
1. ทะเลน้อย	หมู่ 1, 2 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง	639	ปี 2536	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
2. ลำปำ	หมู่ 7,8 ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง	678	ปี 2536	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
3. บ้านคลองซุด	หมู่ 10 ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง หมู่ 8 ต.หารโพธิ์ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง	325	ปี 2538	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
4. บ้านสะทัง	หมู่ 4,7 ต.หารโพธิ์ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง	459	-	ปี 2542	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
5. บ้านแหลมดิน	หมู่ 2 ต.หารโพธิ์ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง	389	-	ปี 2542	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
6. บ้านแหลมจองถนน	หมู่ 1,3 ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง	321	ปี 2538	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
7. บ้านบางขวน	หมู่ 6 ต.ฝาละมี อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	100	-	เขตทดลอง	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
8. บ้านหาดไข่เต่า	หมู่ 1 ต.นาปะขอ อ.บางแก้ว จ.พัทลุง	230	-	ปี 2537	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
9. บ้านบางเตง	หมู่ 3 ต.ปากพะยูน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	569	ปี 2538	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
10. บ้านช่องฟีน	หมู่ 2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	215	-	ปี 2543	ห้ามล่อมกระทุ้งน้ำ
11. บ้านแหลมกรวด	หมู่ 3 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	415	-	ปี 2544	ห้ามล่อมกระทุ้งน้ำ
12. บ้านเขาชัน	หมู่ 7 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	310	-	ปี 2544	ห้ามล่อมกระทุ้งน้ำ
13. บ้านเกาะตำเหียง	หมู่ 3 ต.คลองรี อ.สทิงพระ จ.สงขลา	120	ปี 2536	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด

เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ	พื้นที่	เนื้อที่ (ไร่)	ประเภทของเขต		ข้อกำหนดของเขต
			ประกาศเขต	เขตทดลอง	
14. บ้านคลองหน้ง	หมู่ 8 ต.คลองรี อ.สทิงพระ จ.สงขลา	500	-	ปี 2537	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
15. เกาะโคบ	หมู่ 4 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	320	ปี 2538		ห้ามทำการประมงทุกชนิด
16. คูซุด	หมู่ 3,4,5,6 และ 7 ต.คูซุด อ.สทิงพระ จ.พัทลุง	933	ปี 2536	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
17. บ้านน้ำบ่อหมาก	หมู่ 9 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	412	-	ปี 2544	ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ
18. อ่าวท่ายาง	หมู่ 2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	546	ปี 2538	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
19. บ้านระฆัง	หมู่ 1 ต.ท่าหิน อ.สทิงพระ จ.สงขลา	-	-	ปี 2541	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
20. เกาะหมาก	หมู่ 6 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	170	ปี 2538	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
21. อ่าวคอก	หมู่ 12 ต.รัตภูมิ อ.ควนเนียง จ.สงขลา	700	ปี 2538	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
22. อ่าวกูน	หมู่ 3 ต.คูเต่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	2,000	ปี 2537	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
23. เกาะยอ	หมู่ 8 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา	800	-	ปี 2540	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
24. สทิงหม้อ	หมู่ 1,2 ต.สทิงหม้อ อ.สิงหนคร จ.สงขลา	500	ปี 2540	-	ห้ามทำการประมงทุกชนิด
รวมพื้นที่เขตอนุรักษ์		11,651			

